

O'QUV JARAYONIDA MUAMMOLI O'QITISH TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH**Maxmudov Oxunjon Odiljon o'g'li**

Qo'qon universiteti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6692347>

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quv jarayonida muammoli o'qitish texnologiyasidan foydalanish keltirib o'tilgan. Ushbu texnologiyadan foydalanish ta'lim oluvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatadi.

Kalit so'zlar: ta'limga texnologik yondashuv, muammoli o'qitish, muammoli o'qitish texnologiyasi, o'quv faoliyat turlari, o'quv jarayoni

Ta'limga texnologik yondashuv – o'quv jarayonini o'zaro bog'liq bo'lgan bosqich va tadbirlarga bo'lish, ko'zlangan ta'lim natijasiga erishish uchun harakatlarni muvofiqlashtirish, bosqichma-bosqich amalga oshirish, barcha rejalashtirilgan faoliyat va tadbirlarni birlashtirishni nazarda tutadi.

Oliy o'quv yurti ta'lim jarayonida foydalaniladigan va keng tarqalgan pedagogik texnologiyalar:

- ✓ muammoli o'qitish texnologiyasi;
- ✓ o'yinli texnologiyalar;
- ✓ tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi texnologiyalar;
- ✓ o'qitishning tabaqalashtirilgan va individual texnologiyasi;
- ✓ programmashtirilgan o'qitish texnologiyasi;
- ✓ kompyuter axborot texnologiyasi.

Muammoli o'qitish bu takomillashtirilgan o'qitish texnologiyasidir. Hozirgi oliy maktabdagi samarador o'qitish texnologiyasi – bu muammoli o'qitishdir. Uning vazifasi faol bilish jarayoniga undash va tafakkurda ilmiy-tadqiqot uslubini shakllantirishdir. Muammoli o'qitish ijodiy, faol shaxs tarbiyasi maqsadlariga mos keladi. Muammoli o'qitish jarayonida talabning mustaqilligi o'qitishning reproduktiv shakllariga nisbatan tobora o'sib boradi.

Muammoli vaziyat yaratishning quyidagi ko'p uchraydigan usullarini keltirish mumkin:

- hodisalar, o'rganilayotgan tushunchalar mohiyatini tushuntirish uchun muammoli vazifalar qo'yish;
- olingan bilimlarning amaliy tadbiqui usullarini topish uchun muammoli vazifa qo'yish;
- talabalarni hodisalar va faktlar orasidagi ziddiyatlar va nomuvofiqliklarni tushuntirib berishlariga undash;
- ilmiy tushunchalari va hayotiy tasavvurlari orasidagi ziddiyatni keltirib chiqaradigan fakt va hodisalarni tahlil qilishga undash;
- talabalarni fakt, hodisa, xatti-harakatlar, xulosalarni solishtirish, qiyos qilishga undash;
- talabalarni go'yo tushunib bo'lmaydigan xarakterdagi va fan tarixida ilmiy muammoning qo'yilishiga sabab bo'lgan faktlar bilan tanishtirish.

Muammoli vaziyatni vujudga keltirishning yuqorida keltirilgan usullari uning boshqa variantlariga chek qo'ymaydi. Har bir o'qituvchi o'zining amaliy faoliyatida o'quv materiallari bilan ijodiy ishlash jarayonida uni tashkil qilishning turli imkoniyatlarini qidirishi va topishi mumkin.

Muammoli o'qitish samaradorligining asosiy shartlari qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin:

- o'qitish jarayonida muammo mazmuniga qiziqish uyg'otadigan va egallangan bilimni qo'llashga undaydigan o'quvchilarning motivatsiyasini ta'minlash;
- o'quvchilarga tavsiya qilinayotgan muammoli vaziyatlarni kuchliligini ta'minlash, ma'lum va noma'lumlarning ratsional nisbatda bo'lishi;
- muammoli vaziyatlarni yechish mobaynida olinadigan axborotlarning o'quvchilar uchun qimmatligi;
- pedagogning o'quvchilar aytgan fikrlarga, farazlarga e'tibor qilinayotganligi va ularni rag'batlashtirishga qaratilganligi.

Muammoli o'qitishda o'qituvchi axborotni ta'minlovchi, o'quvchilarni tadqiqotga yo'naltiruvchi, mazmunni yoki tuzilmani o'zgartiruvchi va o'quvchining bilish faolligini rag'batlantiruvchi shaxs sifatida ishtirok etadi.

Muammoli o'qitish texnologiyasi amerika psixologi, faylasufi va pedagogi Djon Dyuning nazariyalariga asoslangan.

Muammoli o'qitish texnologiyasining maqsadi - bilim, malaka va ko'nikma (BMK)larni egallash, mustaqil faoliyat usullarini o'zlashtirish, bilish va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishdan iborat.

Quyida muammoli o`qitish texnologiyasida qo`llaniladiga asosiy metodlarni ko`rib chiqamiz:

«Fikrlar hujumi» - bu metoddan maqsad mumkin qadar katta miqdordagi g`oyalarni yig`ish, talabalarni ayni bir xil fikrlash inertsiasidan holi qilish, ijodiy vazifalarni yechish jarayonida dastlab paydo bo`lgan fikrlarni yengishdir. Bu metod A.F. Osborn tomonidan tavsiya etilgan. Bu metodning asosiy tamoyili va qoidasi bahs ishtirokchilari ishlab chiqqan g`oyalar tanqidini mutlaq taqiqlash, har qanday luqma va hazil-mutoibani rag`batlantirishdir, bu metoddan foydalanishning muvaffaqiyati ko`p jihatdan o`qituvchi – mashg`ulot rahbariga bog`liq. «Fikrlar hujumi» ishtirokchilari miqdori 15 kishidan oshmasligi kerak, mashg`ulotning davomiyligi bir soatgacha.

Yalpi fikrlar hujumi, bu metod J. Donald Filips tomonidan ishlab chiqilgan. Barcha ishtirokchilar kichik-kichik 5-6 kishidan iborat guruhlariga bo`linadi va har bir kichik guruh hal qilinadigan ijodiy vazifa va muammo bo`yicha 15 daqiqa davomida mustaqil ravishda o`zaro «fikrlar hujumi» o`tkazadi. Shundan so`ng har bir kichik guruh vakili o`z guruhlarida ishlab chiqilgan g`oya haqida axborot beradilar va o`qituvchi rahbarligida jamoa bo`lib unga baho beradilar va ulardan eng yaxshilari, betakrorlari tanlab olinadi.

«Fikrlarning shiddatli hujumi» – destruktiv berilgan baho bilan dialog, bu metod Y.A.Aleksandrov tomonidan taklif qilingan, G.Y.Bush tomonidan o`zgartirilib yo`lga qo`yilgan dialogning mohiyati shundaki, kollektiv bo`lib g`oyalar ishlab chiqishda ishtirokchilarning ijodiy imkoniyatlari faollashtiriladi va unga zid g`oyalar qo`yiladi. Mashg`ulot bosqichma-bosqich quyidagi tarzda o`tkaziladi:

1-bosqich: talabalar tarkibidan kichik guruhlarini shakllantirish;

2-bosqich: vazifa, muammodan kelib chiqadigan maqsadlarni ifodalash;

3-bosqich: to`g`ridan-to`g`ri «fikrlar hujumi» qoidasiga asosan har bir guruhda g`oyalar ishlab chiqish;

4-bosqich: g`oyalarni tartibga solish va tasniflash;

5-bosqich: g`oyalarni destruktivlash, ya`ni amalga oshishi imkoniyatiga qarab baholash;

6-bosqich: avvalgi bosqichlarda bildirilgan tanqidiy mulohazalarga baho berish.

«Qora quti» - bu metod asosida yechiladigan muammolar aniq vaziyatni tahlil qilish orqali amalga oshiriladi, ya`ni tahlil davomida ishtirokchilar beixtiyor kamchiliklarning yuzaga kelishi masalalariga to`xtaladilar. Ishtirokchilarni bunga maxsus, maqsadga muvofiq qo`yilgan savollar undaydi. Masalan, «Bu vaziyat nimaga olib keladi?» yoki «Bu holatda mexanizmlar ishi qay

darajada barqaror?» va hokazo. «Qora quti» metodining mohiyati shundaki, unda kamchiliklar sababi yo'l-yo'lakay aniqlanadi. Bunda kishilarning ijodiy tashabbuslari rivojlantiriladi.

«Kundalik tutish» metodi - guruhning har bir a'zosiga yon cho'ntak daftarchasi tarqatiladi. Unga, aytaylik, bir hafta davomida muhokama qilinadigan muammo bo'yicha tug'ilgan fikrlar qayd qilib boriladi. Barcha ishtirokchilarning yozib borgan fikrlari peshqadamlar tomonidan tahlil qilinib, tayyorlangan material oxirgi muhokamaga olib chiqiladi. Bu metod quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi: birinchidan, tug'ilgan g'oya, aniq ratsional taklif o'sha guruhning fikr darajasiga ko'tariladi, ikkinchidan, turli xildagi tortishuvlar, nuqtai nazarlar guruh majlisigacha hal qilinadi, keskinlashgan nuqtai nazarlar ham tekislanadi.

«6x6» metodi: olti kishidan kam bo'lmagan guruh 6 minut davomida guruh oldida turgan muammoni yechishga yordam beradigan aniq g'oyani shakllantirishga harakat qiladilar. Har bir ishtirokchi alohida sahifalarga o'z fikrlarini yozib boradi. Shundan so'ng guruhda barcha tayyorlangan ro'yxatlar muhokama qilinadi. Muhokama jarayonida o'ta xato qarashlar chiqarib tashlanadi, munozarali masalalarga aniqlik kiritiladi, boshqa barcha aniqlangan xususiyatlar guruhlashtiriladi. Vazifa – bir necha muhim muqobillarni saralab olish, binobarin, ularning miqdori ishtirokchilar miqdoriga nisbatan kam bo'lishi lozim.

Xulosa

Shunday qilib, muammoli o'qitish o'quv jarayonini tashkil etishning shunday shakli, unda o'qituvchi boshchiligida muammoli vaziyat va bu vaziyatning yechilishidagi talabalarning samarali mustaqil faoliyati yuzaga keltiriladi. Muammoli o'qitishni tashkil etish natijasida talabalarda kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalar hamda fikrlash qobiliyatlarini o'stirishning ijodiy imkoniyatlari yuzaga keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.A.Abduqodirov, S.Q.Tursunov, Ta'limda axborot texnologiyalari, Toshkent-2018
2. Butaboyev, M., Urinov, A., Mulaydinov, F., & Tojimatov, I. Digital economy.
3. Горовик, А. А., Мулайдинов, Ф. М., & Лазарева, М. В. (2018). Дистанционное образование как необходимое средство обучения в условиях современной экономики узбекистана. In Цифровой регион: опыт, компетенции, проекты (pp. 122-125).
4. Kokand, F. M., Kokand, R. T., & Kokand, D. M. (2020). Trends in solving problems in the development of an innovative economy. Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems, 12(6), 1205-1209.
5. Мулайдинов, Ф. М. (2021). КИЧИК БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИКДА КРАУДФАНДИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ. Academic research in educational sciences, 2(Special Issue 4), 23-32.

6. TURSUN, S., TUYCHIEVICH, B. M., & MUROTOVICH, M. F. (2020). Effects of the Global Crisis on the Economy of Uzbekistan During the Coronavirus Pandemia and Measures to Ease IT. *JournalNX*, 6(05), 277-280.
7. Mulaydinov, F. M. (2021). CROWDFUND OPPORTUNITIES IN SMALL BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP. *Academic research in educational sciences*, 2, 23-32.
8. Mulaydinov, F., & Nishonqulov, S. (2021). The role of information technologies in the development of the digital economy. The role of information technologies in the development of the digital economy.
9. Farkhod, M., Azadkhon, K., Gulkhon, M., & Oybek, A. (2020). Advantages of the transition to a digital economy in the innovative development of Uzbekistan. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 12(6), 1226-1232.
10. Mulaydinov, F., & Nishonqulov, S. (2021). Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda axborot texnologiyalarining orni-The role of information technologies in the development of the digital economy.
11. Mulaydinov, F. M. (2019). Econometric Modelling of the Innovation Process in Uzbekistan. *Форум молодых ученых*, (3), 35-43.